

Dr Dragomir Babić

MIHOVIL KOMBOL

Ivan Mažuranić, Fran Mažuranić, Antun Barac i Mihovil Kombol (1883—1955) najveći su ljudi u oblasti književne riječi, koje je dao Vinodol, taj osebujni djelić Hrvatskog primorja, što se inače tako djelotvorno identificirao u hrvatskoj i jugoslavenskoj književnosti i kulturi. Kad im još pridodamo glasovitog botaničara Josipa Pančića, Hrvata, prvog predsjednika Srpske akademije nauka i inventivnog minijaturistu Julija Klovicia, kao i sve one ostale istaknute Vinodolce koji se iskazaše u najrazličitijim kreativnim i kulturnopovijesnim dimenzijama, što se rađahu u malim primorskim kućicama i koji unatoč ponižavajućem siromaštvu i drugim egzistencijalnim nedaćama vrijednošću svojih djela postadoše priznati ljudi, pa i velikani, kojima se ljudi toga kraja mogu doista razložno ponositi.

Svaki značajni čovjek ima po neku prednost, koja je obilježje njegove neserijske dimenzije, odnosno veličine. Kombolova snaga je u sintenzi njegove lucidnosti i erudicije, što mu je omogućila da se izgradi u briljantna intelektualca, književnog kritičara i književnog povjesničara, koji je dubinom i jasnoćom svojih opservacija iz oblasti starije i novije hrvatske književnosti uspio da postane jedna od najkompletnijih ličnosti, čiji sudovi ostaju u mnogočem nužna izvorišta za buduća znanstvena istraživanja i konačnija vrednovanja. Mihovil Kombol osvjetljavao kriterijima teorije distance iz našeg, novijeg vremena nadahnjuje, da se znalačkije i sustavnije priđe pretresu njegova stvaralačkog opusa, koji nam je i te kako potreban i u našim danima, jer u koječem anticipira najadekvatnija procjenjivanja književnih pojava i književnih djela starije hrvatske književnosti, a na određeni način i novije hrvatske književnosti.

Mihovil Kombol kao elementarni Primorac konkretizirao se u prvom redu, isključivo kao i svi ostali njegovi zemljaci svojim djelom posredstvom svojeg kulturološkog, pa i pedagoškog poslanstva, bez svačke težnje za nametanjem, osvajanjem interesa javnog mnijenja, što je bilo presudno za priznanje i poštovanje onih znanstvenika i kulturnih radnika, koji su se neposredno suočavali s njegovim književnim djelom i s ostalim kulturnim aktivnostima. Za preostale, pa čak i za one, koji su se trebali više zainteresirati za njegove ocjene o našoj književnosti, on je bio uglavnom samo markantni pojam, intelektualac najširih kulturnih dijapazona, talentirani književni povjesničar, za kojeg treba znati, pa i na stanovit način mu se diviti, makar ga samo površno poznavati. To je i razlog, što bez vlastite krivice i mnogi Primorci, Bribirci znaju o Kombolu malo, manje, nego što svaki namjernik sa strane može pretpostavljati. Zato je potreban svjesni napor da se samom Mihovilu Kombolu dade adekvatno mjesto u relacijama

naše povijesti književnosti i kulture, što nesumnjivo zahtijeva angažiranje svih kompetentnih faktora, a i njegova šireg i užeg zavičaja.

Život Mihovila Kombola tipični je životni put Bribirca, Primorca, čovjeka iz naroda, koji se samo radom, upornošću potvrđuje u životnim iskušenjima i postiže odgovarajuće, pa i zavidne dimenzije svoje osobne afirmacije. Mihovil Kombol je zahvaljujući svojoj ambiciji, znatiželji i pedantnosti u znanstvenoj domeni postigao fascinantne intelektualne sublimacije, premda je usporedo s takvim interesima živio nevjerojatno jednostavno, skoro asketski, saobraćajući najneposrednije s običnim ljudima i svojim Bribircima. Netko bi mogao pretpostaviti da će učenjak tipa Mihovila Kombola zaokupljen svojim znanstvenim istraživanjima i gotovo enciklopedijskim intelektualnim interesima zanemariti svoje zavičajno određenje. Naprotiv, Mihovil Kombol je bio i ostao tipični Primorac, strastveno zaljubljen u one mnogobrojne komponente zavičajnog osjećanja, kojeg tako obilno iznudiše djetinjstvo provedeno u zavičaju, u kraju, u Bribiru, čije ambijente, pejzažne senzacije mogu biti samo ushitne, gotovo prelijepe. Nije nezanimljivo ustvrditi kako je Kombol posljednjih godina svog života, pa i skoro neposredno pred smrt bio češće viđan u svom Bribiru, u Novom, u Rabu, i u još nekim primorskim mjestima, osjećajući vjerojatnije u sebi u starijim danima sve magnetniju snagu svog zavičaja, koji u njima znači mnogo više nego u onim prethodnim razdobljima čovjekova života, kada je čovjek neposrednije, svakodnevnije zaokupljen zadacima bilo znanstvene bilo prakticističke prirode. O tome uostalom imamo i jedno zanimljivo svjedočanstvo o boravku Mihovila Kombola u svome zavičaju.¹

Mihovil Kombol se rodio 23. rujna 1883. u Nišu, u jednoj poslovnoj nastambi njegova oca, koji bijaše zidarski poduzetnik na izgradnji željezničke pruge Beograd — Niš. Kombol dolazi kao dvogodišnje dijete u Bribir, u kojem će polaziti osnovnu školu i provesti svoje djetinjstvo. Otac mu ubrzo umire u Carigradu, gdje je opet bio angažiran na nekom građevinskom poslu. Borba za egzistenciju prepustila je Kombola uglavnom sebi samom, tako da mora koješta raditi kako bi se prehranio, odnosno školovao. Gimnaziju je polazio u Rijeci, u Sušaku, a posljednja dva gimnazijska razreda u Senju. Boravak u Senju ozračio je Kombola kultom glagoljaške tradicije, pravaštva, buntovnošću protiv zloglasnog Khuena i tuđinaca, što se halapljivo ustremiše na naše prostore. Ispit zrelosti položio je 1902. s odličnim uspjehom. Iza toga odlazi u Zagreb, gdje postaje instruktor sina književnika Eugena Kumičića, u čijoj kući se Kombol upoznaje temeljitije s borbenim politiziranim orijentacijama zagrebačkog i hrvatskog građanstva, radikalizmom omladinskog pokreta. U Beču Kombol studira slavistiku i germanistiku, gdje je osobito bio impresioniran znanstvenim dinamizmom prof. Vatroslava Jagića i prof. Minora, koji je zahtijevao da se njemačka književnost izučava u evropskom kontekstu. Kombolov boravak u Beču bio je za njega veoma koristan, jer je imao prilike da se na licu mjesta upozna s kulturnim realitetom jedne evropske metropole, prateći istodobno književni, kazališni i likovni život. Briljantni student nalazio je vremena i za politiku, tako da je u društvu Ivana Meštrovića i ostalih naših ljudi raspravljao o aktualnim pitanjima političke situacije u Hrvatskoj. Kombol poslije postaje pobornik hrvatsko-srpske koalicije. U Beču je uspješno obranio doktorsku disertaciju »O akcentuaciji dijalekta bibrirskog kraja«.

Mihovil Kombol će kao gimnazijski, srednjoškolski profesor biti uz svoje redovne profesionalne obaveze poprilično politiziran, ali više na intelektualnom planu nego u nekom konkretiziranom smislu, što će mu u konstelacijama ondašnjeg društva činiti određene neprilike, tj. češće premještaje. Službovao je kao profesor u Vukovaru, Zemunu, Senju i Sušaku, gdje se približio Supilu. Godine 1913. imenovan je profesorom hrvatskog jezika na Pomorskoj akademiji u Rijeci, koja bijaše elitna škola. Prema nekim podacima kao jedan od najobrazovanijih rezervnih oficira austro-ugarske mornarice bio je neko vrijeme ađutant admirala Miklósa Horthyja. Za vrijeme trajanja prvog svjetskog rata bio je na kraćim studijskim putovanjima u Njemačkoj i Italiji.

Od 1918. uglavnom živi u Zagrebu. Bio je profesor na Prvoj klasičnoj gimnaziji, pa direktor Ženske realne gimnazije. Godine 1919. bio je neko vrijeme urednik kulturne rubrike »Agramer Tagblatt«. Nekoliko godina potom radi u prosvjetnoj upravi. Profesor hrvatske i srpske književnosti na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu bio je do 1923. a od 1929. do 1931. radi istodobno i u Prosvjetnom odjelu Banske uprave. U razdoblju između dva svjetska rata Kombol kao intelektualac najviše druguje i prijateljuje s tamošnjom intelektualnom elitom, kao npr. s Tinom Ujevićem, Brankom Gavellom, Milutinom Cihlarom Nehajevom i Miroslavom Krležom, koji ga je angažirao za suradnju u »Književnoj republici«, kojeg je 1933. uzeo u zaštitu, kada je Krleža u jednoj prilici bio izložen žestokom napadu frankovaca i ondašnjih drugih ekstremnih reakcionara. Godine 1943, poslije smrti Franje Fanceva, Mihovil Kombol je u rangu redovnog profesora predavao stariju hrvatsku književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ali unatoč tome nije se ni u čemu politički angažirao, već se naprotiv može reći da je zazirao od NDH i ustaštva. S obzirom na činjenicu da su poslije oslobođenja bili poništeni svi znanstveni rangovi dobiveni za vrijeme okupacije, Kombol je bio neko vrijeme umirovljen, da bi na prijedlog Barca, Skoka i Deanovića 1948. opet bio pozvan za redovnog profesora za stariju hrvatsku književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ali iz nepoznatih razloga otklonio je ponuđeno mjesto. Mihovil Kombol bio je dobitnik »Nagrade vlade FNRJ zaslužnim radnicima na području nauke i kulture za 1949. godinu«. Od 1950. pa do svoje smrti bio je profesor svjetske književnosti na Akademiji za kazališnu umjetnost, važeći kao jedan od najboljih profesora u toj domeni u nas, kojem se još i danas ne može naći premca. Umro je u Zagrebu 9. studenoga 1955. od srčane kapi.

Književni opus Mihovila Kombola nije opsežan, ali je značajan, tako da se bez pretjerivanja može reći da predstavlja najozbiljniju znanstvenu sintezu starije hrvatske književnosti, a fiksira i neke suptilne pretpostavke za konačnije vrednovanje novije hrvatske književnosti, dodirujući i osvjetljavajući usput mnoga književna, kulturna pitanja, koja se u našim relacijama nameću u najozbiljnijoj formi, a i te kako su bitna za ustrojenje najadekvatnije metodologije povijesti hrvatske književnosti. Kombolovo kapitalno djelo je: »Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda« (MH, Zagreb 1945. Osim njega napisao je više studija, eseja, članaka i drugih tekstova, od kojih su najznačajniji: »Faze novije hrvatske književnosti do rata«, Nova literatura, Beograd, I/1928—1929, br. 7/8, str. 185—189, »Antun Barac o Senoi«, Književna republika, Zagreb, III/1926, br. 4, str. 208—221, »Hrvatska i srpska književnost u Narodnoj enciklopediji SHS«, Književnik, Za-

greb, I/1928, br. 6, str. 222—224, »Kako se kod nas piše o literaturi?«, Književna republika, Zagreb, II/1924—1925, br. 3, str. 117—120, »Dinko Ranjina i talijanski petrarkisti«, Građa za povijest književnosti hrvatske, XI, Zagreb 1932, str. 64—94 i »Talijanski utjecaji u Zlatarićevoj lirici«, Rad JAZU, 247, Zagreb 1933, str. 212—251. Mihovil Kombol je sastavio dvije antologije, i to: »Antologija novije hrvatske lirike«, Zagreb 1934. i »Hrvatski pripovjedači osamdesetih i devedesetih godina«, Zagreb 1935. Kombol se proslavio najboljim prijevodom »Božanstvene komedije« na hrvatski jezik: Dante Alighieri: »Pakao«, Zagreb 1963, »Čistilište«, Zagreb 1962. i »Raj«, Zagreb 1961. (»Raj« je od 1—17 pjevanja preveo Kombol, a od 18. pjevanja do kraja Olinko Delorko), a izvrsno je preveo i: J. W. Goethe: »Ifigenija na Tavridi«, Zagreb 1942.

Literatura o Mihovilu Kombolu je opsežna, no ipak mahom marginalnog karaktera, naznaka samo određenih komponenata njegove aktivnosti. Pridodamo li tome informativne prikaze i jubilarne osvрте, može nas donekle impresionirati broj tekstova o Mihovilu Kombolu, koji nisu u odgovarajućem srazmjeru sa stvarnom ulogom, koju on ima u našoj znanosti o književnosti. Znatne zasluge za integriranje interesa za višeznačnost Kombolova djelovanja u kontekstu hrvatske književnosti imaju nesumnjivo najviše Branko Gavella (Mihovil Kombol, biografski portret, Republika, XI/1955, knj. II, br. 11—12, str. 936—969), Bruno Popović (Mihovil Kombol, Mogućnosti, II/1955, br. 12, str. 970—975) i Miroslav Vaupotić (Mihovil Kombol, kritičar i književni historičar novije hrvatske književnosti, Riječka revija, XI/1962, br. 1—2, str. 1—28). Naravno književno-kulturni totalitet Mihovila Kombola najodmjereneje, najanalitičnije, najznalačkije je osvijetljen u vrednovan u izvršnoj monografiji Mirka Tomasovića (Mihovil Kombol, Zavod za znanost o književnosti, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1978), koja je sačinjena s punom znanstvenom akribijom, sadržavajući u svome tkivu toliko najkonciznijih sinteza, naznaka, pa i pretpostavki, što zacijelo predstavljaju izozave za sve one, koju budu željeli da se još preciznije pozabave pojedinim aspektima konstruktivnog fenomena, kao što je bio Mihovil Kombol u hrvatskoj književnosti.

Branko Gavella je dao svoju verziju Mihovila Kombola i kao čovjeka i kao znanstvenika, koja predstavlja neophodnu predradnju za svakog onog, koji želi bolje razumjeti ovu rijetku ličnost punu etičnosti i dara da se upusti u raščlanjivanje tako složenih, pa i proturječnih književnih, kulturnih pojava, kojima smo se izgrađivali kao nacija, koja želi i mora posjedovati sve odrednice kultiviranosti, kako bi se uključivala u mogućoj mjeri u evropske, pa i svjetske tokove. Vjerojatno je baš Gavella dao preglednu i slikovitu definiciju svih onih najbitnijih principa, koji su nadahnjivali Kombola u njegovom najznačajnijem djelu »Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda:

»Kombolova revizija vrijednosti naše starije književnosti čini se na prvi pogled prestroga, preuskogrudno estetska. No kao protutežu toj oštrini estetskog mjerila, Kombol je umio istaknuti njenu vrijednost u smislu njenog kulturnog misionarstva. I baš ta njena funkcija dolazi kod njega do dominantnog značaja po tom što se on u svom paraleliziranju sa svjetskim književnim fenomenima ne zadovoljava time da našu književnost stavlja sučelice nekih shematskih formula u koje se obično

ukalupljavaju kulturnorazvojne periode. Kad on govori o humanizmu ili protureformaciji, kod njega na temelju njegova detaljnog poznavanja svjetske književnosti ne ulaze u argumentaciju literarne pojave birane samo prema zvjezdicama kojima su označene u literarnim baedekerima, već konkretno po njihovoj važnosti za naš literarni razvoj. Na takvom temelju postaju i relacije našeg razvoja s razvojem svjetskim kudikamo konkretnije i življe. Na temelju uzimanja u obzir takovih konkretnih pojava svjetskog humanizma ili svjetskog petrarkizma postaju i naš humanizam i petrarkizam konkretniji i objašnjeniji. Tim postaju jasnijima i naročitosti našeg sudjelovanja u takvim velikim pokretima.«²

To pitanje »našeg sudjelovanja« razmatra Kombol u njegovim najraznolikijim aspektima u svojoj »Povijesti hrvatske književnosti do narodnog preporoda«. Međutim bila bi zabluda ukoliko bi se smatralo da je Kombol mogao i pomisliti da se fenomen starije hrvatske književnosti može procjenjivati isključivo kao medij pisane riječi. Naprotiv. On ga analizira u sklopu naše nacionalne sudbinske situacije, s istančanom sposobnošću da razlučuje estetske domete i punoće od suhoparno strukturirane stihovane deklaracije, koja nije ništa drugo nego iskaz naše izražajne nemoći, koja se sakriva imitarskom manirom poetike humanizma i renesanse s druge strane Jadrana, koja tradicijom i stvarnim senzibilnim nabojem nužno utječe na sve oko sebe, pa i na nas, koje tek ustrojavamo u tim uvjetima jedan novi oblik nacionalnog intelekta. Kombol je to kuptilno, analitički pojašnjavao i bio isključivo rukovođen iznalaženjem stvarnih vrijednosti iz kulturnopovijesne stilizacije, pa i pljeve, što je dosta njih navelo na otkriće croceanizma i Croceovih kriterija čak i tamo, gdje je Kombol stvarao zaključke na temelju karaktera stvarnih manifestacija, iako valja priznati da je Kombol nesumnjivo prihvaćao određene elemente croceanizma i to u prvom redu u smislu nesentimentalnog odvajanja vrijednosti od onog što nije nikakva vrijednost, ali što se želi tretirati kao vrijednost. Uvažavajući sve faktore naše nacionalne situacije, Kombol je priznavao umjetničke dosege, kad su stvarno bili, odnosno valorizirao objektivno ono što se eventualno moglo, pa i moralo izdvojiti, naglasiti, jer je ipak imalo karakter kakve-takve spontanosti, onog subjektivnog što se ipak uzdiže iznad pukog nizanja riječi. Pišući o Mavru Vetranoviću u »Povijesti hrvatske književnosti do narodnog preporoda« on ga ovako presuđuje:

»Pjesmu 'Remeta', u kojoj pustinjač opisuje svoj samotni život na pustom otoku, Vetranović je sretno započeo impresivnim slikama divlje prirode, ali ju je u svojoj želji, da opiše sve, pa i najtrivijalnije doživljaje pustinjakove, nemilo razvukao i pretvorio na kriaju u karikaturu. Vetranović je više od ijednog našeg pjesnika šesnaestog stoljeća imao oko za prirodu, ali se taj osjećaj kod njega rijetko pretvara u pjesničke slike, već se najčešće izdvoljuje nabranjanjem ili opisom. Oduvijek se je isticala plačljivost njegovih 'jadovnih pjesni', u njima uistinu vladaju uglavnom dva tona: izravna apostrofa ili naricanje, zbog čega njegovi stihovi ostavljaju utisak jednoličnih deklamacija. Iz te poplave riječi strše kao zeleni otočići pojedini snažniji stihovi i odsjeci, osobito nekoliko toplih pobožnih izljeva, nešto krepče rodoljubne retorike, niz strofa iz 'Remete' i središnji prizori 'Orfeja', koji Vetranoviću osiguravaju značajno mjesto među našim književnicima šesnaestog stoljeća.«³

Takvim dokaznim interpretacijama Kombol je ispunio svoju »Povijest...«, a zahvaljujući njegovoj sposobnosti da prodre odmah u bit stvari, kao i da to iskaže na izvanredno jasan način postavio je solidna polazišta za gotovo sve pisce, koje će drugi iza njega moći produbljivati i dopunjavati. Trajnost i širina Kombolova djela je u tome što je sam uradio više nego desetine drugih i time zacrtao dragocjene instrumentarije, koje i danas izdašno koriste i suvremeni znanstvenici iz ove oblasti, jer im još uvijek u znatnoj mjeri Kombolove opservacije o starijoj hrvatskoj književnosti, a donekle i u novijoj, utiru put prema novijim i konačnijim saznanjima. U tom smislu Mihovil Kombol je izrazit primjer znanstvenika čiji rezultati istraživanja nadživljuju njegovu fizičku dimenziju i čine ga trajno prisutnim i neophodnim u realitetu književnosti i kulture svog naroda, svih naših naroda i narodnosti, posebice svog zavičaja i Bribira, kojeg je svojim književnim djelom tako djelotvorno proslavio!

BILJEŠKE

¹ Prema iskazu Davorina Ježića (*Davorin Ježić*, Bribirsko kolo, Izdanje MH, Rijeka 1964, str. 12—13) Mihovil Kombol je u njegovu prisustvu i Fabijana Antonića 25. travnja 1954. u Bribiru, u Zadržnom domu, prilikom nastupa KUD-a »Ilija Dorčić« Novi Vinodolski, u trenutku dok se pjevala pjesma »Lipo selo domovino moja...«, rekao: »Pjesma je odgojila naš narod. Za mladih dana znao sam i ja kolo zaigrati, a se pisme našeg kraja napamet sam znao.« Davorin Ježić u nastavku zapisuje: »Tako sam, ovom prilikom, Mihovilu Kombolu, učenjaku, vidio suzu u oku, no kao da nisam ništa primijetio, on reče: »Znate, ova pisma 'Lipo selo domovino moja' me tako raznježila, kao da čoviku govori — više put trebaš doma priti, va lipi naš Bribir, ča ne drugovi, a ja vam vrimenta nimam.«

² Pet stoljeća hrvatske književnosti (*Haller, Kombol, Gavella, Maraković*), knjiga 86, Zagreb 1971, str. 143.

³ *Mihovil Kombol*, Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda, Zagreb 1961. (II izdanje), str. 121—122.

BIBLIOGRAFIJA

Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 86, Zagreb 1971.

Mirko Tomasović — *Mihovil Kombol*, Zavod za znanost o književnosti, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1978.

Miroslav Vaupotić, Mihovil Kombol, kritičar i književni historičar novije hrvatske književnosti, Riječka revija, XI/1962, br. 1—2.

Branko Gavella, Mihovil Kombol, biografski portret, Republika, XI/1955, knj. II, br. 11—12.